

160 LET HISTORIE SPOLKU ČESKÝCH CHEMIKŮ

PAVEL DRAŠAR

Ústav chemie přírodních látek, Vysoká škola chemicko-technologická, Technická 5, 166 28 Praha 6-Dejvice,
Česká republika
drasarp@vscht.cz

Došlo 2.12.25, přijato 24.2.26.

Práce popisuje nejdůležitější historické momenty 160 let spolku chemiků v Čechách, Československu a České republice.

Klíčová slova: chemický spolek, Spolek českých chemiků, ISIS, Československá společnost chemická, Česká společnost chemická

Spolkaření v Českých zemích začalo být po roce 1848, či lépe řečeno po vydání tzv. Únorové ústavy v roce 1861, jak píše dobový tisk, „v čase nové svobody“, populární¹, mj. i díky rychlému ekonomickému vývoji. Vznikla celá řada spolků (jak se tehdy říkalo, jednot či společností), i když c. a k. režim vyžadoval celou řadu administrativních úkonů k jejich registraci. Založení spolku chemiků v Čechách jako profesní organizace, zejména technických odborníků (potažmo cukrovarníků a pivovarníků), má své kořeny či předobraz mj. i v technicky zaměřených spolcích, které tehdejší odborní pracovníci zakládali již od roku 1833, jako byla např. Jednota pro povzbuzení průmyslu v Čechách (Verein zur Ermunterung des Gewerbsgeistes in Böhmen), sdružení založené z iniciativy Karla hraběte Chotka z Chotkova a Vojnína, nejvyššího purkrabí Království českého, 1. března 1833 v Praze s cílem podporovat nové formy podnikání v zemích Koruny české prostřednictvím vydávání knih a časopisů, pořádáním přednášek a výstav nebo organizováním nedělních kurzů pro učně a tovaryše². Dalším iniciátorem mohl být i vznik Jednoty architektů a inženýrů v Království českém

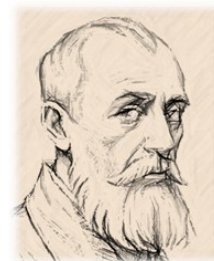
(Architekten- und Ingenieur-Verein im Königreiche Böhmen), která byla založena 15. 3. 1865 (cit.³).

Archiv hlavního města Prahy ve svém Spolkovém katastru⁴ zachycuje pod signaturou VIII/0004 „ISIS“ Spolek pro vzdělání v oboru chemie a pomocných věd (Verein zur Ausbildung in der Chemie und der Hilfswissenschaften) založený 24. 4. 1866; úředně potvrzený 11. 5. 1866.

Záznam v pražském Spolkovém katastru udává, že spolek Isis vznikl z iniciativy Františka E. Fischera, studenta techniky z Prahy. Záznam jmenuje předsedy, prvním měl být Franz Šebor, fabrikant (Praha II, č.p. 1655), který pracoval do roku 1895. Následuje Karl Preis ze Smíchova (Ferdinandovo nábřeží 18), do roku 1904, po něm přichází František Václav Goller z České společnosti pro průmysl cukerní, který je registrován až do roku 1906. Tyto údaje jsou zřejmě chybné, protože Hanč udává⁵, že 27. prosince roku 1865 zaslal rektorát Polytechniky policejnímu ředitelství v Praze návrh stanov s doporučením, aby utvoření studentského spolku „ISIS“ bylo povoleno. Podepsán byl rektor Polytechniky Karel Balling. Dne 15. ledna 1866 byla žádost o povolení spolku s vyjádře-

Fischer F. E.

Suk J. T.⁷Jičínský F. B.⁸

Holý J.

Wett B.

Dlouhý F. X.⁹

ním policejního ředitelství poslána místodržitelství v Praze a pak dále Státnímu ministerstvu ve Vídni. Hanč dále píše, že roku 1865 prozatímní výbor pracoval ve složení: Josef Suk, František E. Fischer, Antonín Bělohoubek a že v roce 1866 převzal předsednictví Josef Suk, místopředsednictví Adolf Margold a jednatelství Josef Libus. Poté jako předsedy jmenuje Josefa Holého (1867), Ferdinanda Jičínského (1868–1870), Františka Dlouhého a Jana Černého a roku 1872, již pod hlavičkou Spolku chemiků českých, Karla Preise.

Zřejmě historicky nejúplnější je přehled⁶ *Předsedové ISIS, spolku pro vzdělání v oboru chemie a pomocných věd, v letech 1864–1873*, který udává posloupnost předsedů spolku ISIS takto: František E. Fischer (přípravný výbor, 1865), Josef Tomáš Suk (1866–1867), Josef Holý (1867–1868), Ferdinand Bohumil Jičínský (1867–1870), Bohuslav Wett (1870), František Xaver Anton Johann Nepomuk Dlouhý (1870–1871), Jan Kliment Černý (1871 až 1872).

Za předsednictví Ferdinanda Jičínského v roce 1868 došlo podle Spolkového katastru k pokusu přejmenovat

spolek na Český (böhmisch) spolek přírodovědecký. Počátkem roku 1872 se mezi českými chemiky šířil názor, že je třeba založit profesní organizaci chemickou a tuto spojit se spolkem Isis. Avšak na valné hromadě spolku Isis dne 28. 1. 1872 došlo ke změně stanov spolku a spolek se přejmenoval na Spolek českých chemiků. Karel Boromejský Preis byl zvolen jeho předsedou¹⁰. Spolek si vytkl za účel: *Vzájemným sdělováním úkoly theoretické a praktické řešení a ku chemickému vzdělávání svých členů, jakož i ku zvelebení chemického průmyslu v Čechách se přičiňovati*. Poté byli předsedy Vojtěch (Adalbert) Šafařík (1872–1875), Antonín Bělohoubek (1876), Milan Nevole (1877), Vilém Baur (1877–1878), Karel Preis (1878, 1884–1891, 1898–1903), Bohuslav Raýman (Raymann) (1879), František Antonín Šebor (1880–1883, 1892–1897), František Václav Goller (1904–1908). Mezitím se Spolek se v roce 1891 opět přejmenoval a pracoval podle nových stanov pod názvem Chemická společnost „Spolek českých chemiků“.

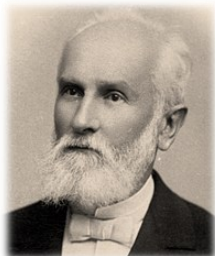
Studentům začalo být již roku 1891 zřejmě líto samostatného studentského spolku a pojali úmysl na opětné založení „Spolku posluchačů (inženýrství) chemie na c. k. české vysoké škole technické v Praze“. Úmysl byl realizován¹⁸ již 17. 2. 1891 (Katastr X/0046) a jeho předsedou se stal Jan Vsetečka. V roce 1919 byl přejmenován na „Spolek posluchačů inženýrství chemie v Praze“. Spolek lze stopovat do roku 1928 (cit.¹⁹). Ale podle Katastru existoval až do roku 1942, kdy byl oficiálně rozpuštěn (behörlich aufgelöst). Předsedy byli posléze podle Katastru Jiří Lewi, Jaromír Malý, Jevgenij Zamrza, Jiří Peška, Jiří Helm, Zdeněk Černý, Miloš Kmínek, Otto Wichterle, Svatopluk Klaban a Josef Mžourek.

Preis K. B.¹¹Šafařík V. (A.)¹²Bělohoubek A.¹³

Nevole M.

Baur V.¹⁴Raýman B.¹⁵Šebor F.¹⁶Goller F. V.¹⁷

V roce 1946 (21. 6. 1946) byl spolek obnoven pod názvem „Spolek posluchačů inženýrství chemie v Praze“ (Katastr X/0474). Předsedy byli, podle Katastru²⁰, Imrich Hudec, Milan Stosne, Václav Opřátka a Zdeněk Filipi. Spolek byl rozkulačen k 6. 5. 1952 a stal se součástí Svazu zaměstnanců a studentů vysokých škol a vědeckých ústavů při Revolučním odborovém hnutí.

Lambl J. B.²³

Pod signaturou VIII/0049 ve Spolkovém katastru nalézáme 3. 11. 1892 vytvořenou konkurenční Společnost pro průmysl chemický v království Českém, která vznikla dle Katastru z iniciativy mladočecha Josefa Engelmanna, císařského rady, karlínského továrníka a radního, předsedy Národní rady českožidovské v Karlíně²¹. Jejím předsedou byl až do roku 1907 c. k. dvorní rada Jan Baptista Lambl. Tato společnost byla založena, protože rozvíjející se skupina podnikatelsky a technicky orientovaných chemiků, a to i z řad Chemické společnosti, „Spolku českých chemiků“, již roku předchozího založila Časopis pro průmysl chemický a v prvním čísle časopisu deklarovala v „Osvědčení redakce“, z pera Františka Štolby a Antonína Bělohoubka, nutnost založení nového spolku s tím, že úmysl náš nalezne neličného souhlasu v řadách českých chemiků technických a že si dobude též jejich podpory upřímné a všestranné!²².

Dne 26. 1. 1893 oznamuje dopisem Jan Baptista Lambl vedení Chemické společnosti, „Spolku českých chemiků“ založení Společnosti pro průmysl chemický v Království českém a žádá o spolupráci. Nicméně, za několik let se ukázalo, že ekonomické tlaky na dva podobné chemické spolky jsou obtížné zvládnutelné a 21. 12.

1905 napsali Slavnému výboru Spolku českých chemiků přední čeští chemici, včetně Hanuše, Votočka, Štěrbý, Baborovského, Urbana a dalších (kteří se v dopise nazývají mladší generace chemická), dopis, ve kterém vyzývají ku sloučení obou spolků, což bylo úředně registrováno 31. 1. 1907, a předsedou se stal František Václav Goller. Hanč⁵ pak píše o Lamblovi, že: „Byl duší Spolku pro průmysl chemický a pracoval účinně v roce 1906 pro spojení obou českých chemických společností.“

Společnost pro průmysl chemický v Království českém pokračuje po sloučení s Chemickou společností, „Spolkem českých chemiků“ od 10. 1. 1907 jako Česká chemická společnost pro vědu a průmysl (do roku 1908 stále pod předsednictvím Františka Václava Gollera). Dalšími předsedy byli Karel Andrlík (1909–1913), Antonín Nýdrle (1914–1906), Emil Votoček (1917–1919).

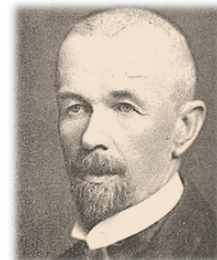
V roce 1920 získává spolek po vytvoření Československa nový název Československá společnost chemická. Tuto chemickou společnost pak vedli František Herles (1920–1924), Jan Šatava (1925–1926), Julius Weiss (1927–1928, 1932–1933) František (Franz) Plzák (1929–1931), Otakar Antonín Husák (1934–1937), Jirí Augustin Heřman Baborovský (1938–1940).

Slováci se začali samostatně sdružovat v rámci Československé společnosti chemické až od roku 1929 (cit.^{32–34}) a po vzniku samostatného Slovenského štátu byl založen 12. 5. 1940 Spolok chemikov Slovákov, jemuž předsedal Samuel Stankoviansky³⁴.

Chemická společnost existovala od roku 1940 v důsledku rozdělení Československa jako Česká společnost chemická. Předsedy byli Jaroslav Milbauer (1941), Oldřich Vilém František Tomiček (1942, 1952), Josef Spousta (1943–1946). Dne 12. 6. 1945 se sešla první poválečná schůze ústředního výboru ČSCH, která konstatovala,

Goller F. V.²⁴Andrlík K.²⁵Nýdrle A.²⁶

Votoček E.

Herles F.²⁷Šatava J.²⁸Weiss J.⁵Plzák F.²⁹

Husák O. A.³⁰Baborovský J. A. H.³¹

Stankoviansky S.

Milbauer J.

Tomíček O.

Spousta J.³⁵

Lukeš R. F.

Čůta F.

že i přes řadu obtíží (mj. zastavení Chemických listů, povinnost členů deklarovat nežidovský původ) Společnost pracovala přes celou válku. Dne 30. října 1945 se naposledy schází ústřední výbor České společnosti chemické. Dne 12. 3. 1946 se poprvé od roku 1940 schází opět ústřední výbor Československé společnosti chemické.

Dne 3. 6. 1947 byl opětovně zvolen předsedou Otakar Antonín Husák (1947–1948) a po něm následoval Rudolf František Lukeš (1949–1951, 1953–1960).

Po obnově Československa bylo ještě v roce 1948 v ČSR evidováno přes 61 tisíc spolků a zájmových organizací, ze kterých po čistkách do začátku 50. let přežilo jen kolem osmi set³⁶. Vznik a kontrolu společenských organizací a spolků upravoval Zákon č. 68/1951 Sb., který sloužil k upevnění komunistické moci. Na podporu tohoto zákona přijala vláda ČSR 16. 3. 1955 usnesení č. 594 o zřízení vědeckotechnických společností při ČSAV. Pro „koordinaci“ vědeckotechnických společností při ČSAV byla zřízena Rada vědeckých společností, jejímž předsedou se stal František Brabec, dlouholetý rektor Českého vysokého učení technického (ČVUT)³.

Dne 14. 11. 1955, na základě výše citovaného zákona č. 68/1951 Sb., který vlastně zakotvil „státní dozor“ nad spolky, které nebyly zrušeny, přešla, za předsednictví Rudolfa Lukeše, veškerá práva a povinnosti chemického spolku na „novou dobrovolnou“ organizaci „Československá společnost chemická při ČSAV“, pod kteroužto společnost byla zahrnuta i roku 1940 samostatně registrovaná pražská pobočka ČSCH (signatura ve Spolkovém katastru VIII/1002); její předsedové byli Jaroslav Jelínek, Břetislav Šimák, Josef Postl, Oldřich Tomíček. Spolek chemiků Slovákův, který byl na slučovací sjezdu

v Brně roku 1950 též začleněn do poválečné Československé společnosti chemické, byl rovněž začleněn do Československé společnosti chemické při ČSAV také pod upraveným názvem, jako Slovenská skupina při SAV. Slovenská skupina se schválením stanov stala ke dni 24. 5. 1972 Slovenskou chemickou spoločnosťou pri SAV³⁷ a zůstala součástí ČSCH při ČSAV.

Pod signaturou 1/27 nalézáme ve Spolkovém katastru od roku 1955 nově zapsanou tuto Československou společnost chemickou při ČSAV, kterou schválilo Ministerstvo vnitra 14. 11. 1955. Předsedou měl být, podle Spolkového katastru, od „založení“ Jiří Pick, což je více než nepřesné. Oficiální zpráva o ustavujícím valném shromáždění Československé společnosti chemické při ČSAV dne 14. 6. 1956 z časopisu Chemie³⁸ uvádí jako prvního předsedu akademika Rudolfa Lukeše (byl předsedou od roku 1949 do 1960, s výjimkou roku 1952, kdy byl předsedou Oldřich Tomíček). Na této schůzi se Československá společnost chemická při ČSAV explicitně hlásí k odkazu původního spolku „Isis“ jako jeho pokračovatel se zde výše uvedenou historií.

Po Lukešovi byl předsedou František Čůta (1961–1987). Teprve pak přebírá předsednictví Jiří Pick (1987), po něm v roce 1988 Josef Horák (1988–1996). Za jeho předsednictví se název Společnosti opět mění a dne 1. 1. 1993 se stává zastoupení skupiny slovenských chemiků v ČSCH bezpředmětným, z Československé chemické společnosti se staly dvě společnosti národní. Stanovy přijaté 13. září 1993, jež byly registrovány dne 12. ledna 1994 jako změna stanov pod č.j. V5/1-2562i90-R, kodifikují změnu názvu Společnosti na Česká společnost chemická, který byl užíván již od 1. 1. 1993.

Pick. J.

Horák J.

Šimánek V.

Ulrichová J.

John J.

Navrátil T.

Předsednictví ve Společnosti se v dalším období ujali Vilím Šimánek (1997–2005), Jitka Ulrichová (2006–2013).

Česká společnost chemická v dnešní podobě byla roku 2014 zapsána do Spolkového rejstříku s datem vzniku 26. 9. 1990 pod spisovou značkou L1117, již pod předsednictvím Jana Johna (2013–2021). Po něm nastoupil Tomáš Navrátil (2021–2028).

Historie podoby spolků českých chemiků od roku 1866 je propletena mnoha peripetemiemi a bez výrazného vlivu svých čelných představitelů by dnes již pomalu upadala v šero dějin. Článek se snaží postihnout základní dějinné okamžiky a jim odpovídající představitele spolků. Extenzivní informace najde hloubavý čtenář v publikacích na toto téma^{5,39–43}.

Dnešní Česká společnost chemická, ČSCH, je zakládajícím členem Evropské chemické společnosti, EuChemS (při založení Federace evropských chemických společností, FECS). Prostřednictvím ČSCH je Česká republika zapojena do struktur Mezinárodní unie pro čistou a užitou chemii, IUPAC. ČSCH je členem asociace evropských institucí a univerzit pečujících o vzdělávání v chemii, European Chemistry Thematic Network, a konsorcia vydávajícího chemické časopisy, Chemistry Europe.

Pokud není uvedeno jinak, jsou obrazy zde uvedené původem z archivu ČSCH.

LITERATURA

1. Řezáč F. J.: *Obraz Zemí Českoslowanských, čili, Pohled na vlast Čechů, Moravanů a Slezanů*, Jarosl. Pospíšil, Praha 1849.
2. Kreutzberg K. J.: *Der Verein zur Ermunterung des*

Gewerbsgeistes in Böhmen eine Begründung und Wirksamkeit. Gottlieb Haase Söhne, Praha 1833.

3. Drašar P. B.: *Czech Chem. Soc. Symp. Ser. 22*, 73 (2024).
4. <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/>, staženo 21. 4. 2021.
5. Hanč O.: *100 let v Československé společnosti chemické, její dějiny a vývoj, 1866–1966*. Academia, Praha 1966.
6. Drašar P.: *Chem. Listy 117*, 238 (2023).
7. Bělohoubek A.: *Josef Tomáš Suk, Náčrtek životopisný*. J. Pichl, Praha 1885.
8. Anonym: *Chem. Listy 1* (č. 10.), příloha (1877).
9. https://sk.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Dlouh%C3%BD, staženo 10. 11. 2025.
10. Anonym: *Zprávy spolku chemikův českých 1*, 49 (1872).
11. Kratochvíl B., Drašar P.: *Chem. Listy 115*, 498 (2021).
12. Franc M.: *Akademický bulletin*, říjen 2002; <http://abicko.avcr.cz/archiv/2002/10/obsah/vojtech-safarik-26.-10.-1829-3.-7.-1902-.html>, staženo 10. 11. 2025.
13. https://cs.wikipedia.org/wiki/Anton%C3%ADn_B%C4%9Blohoubek, staženo 10. 11. 2025.
14. Anonym: *Český svět 19* (10), 12 (1922).
15. <https://www.geni.com/people/Bohuslav-Ra%C3%BDman/6000000080826892843>, staženo 7. 11. 2025.
16. https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_%C5%A0ebor, staženo 7. 11. 2025.
17. https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_V%C3%A1clav_Goller, staženo 7. 11. 2025.
18. <https://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=ED0A41AA2D3411E0823D00166F1163D4&scan=1#scan1>, staženo 3. 12. 2025.
19. Milotová J., Machatková R.: *Katalog a rejstříky k protokolům schůzí vlád z fondu Předsednictvo ministerské rady, 9. československá vláda (3. Švehlova) 12.10.1926–1.2.1929*. Státní ústřední archiv, Praha 1995.
20. <https://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=ED0A31672D3411E0823D00166F1163D4&scan=1#scan1>, staženo 3. 12. 2025.
21. Vobořil J.: *Disertační práce*. Filosofická fakulta, Univerzita Karlova, Praha 2015.
22. Štolba F., Bělohoubek A.: *Čas. Prům. Chem. 1*, 5 (1891).

23. <http://sechtl-vosecek.ucw.cz/en/cml/desky/deska2068.html>, staženo 7. 11. 2025.
24. <https://www.payne.cz/3xS43787/GollerFrantisek.htm>, staženo 7. 11. 2025.
25. Froněk D.: Listy cukrovarnické a řepařské 127 (7–8), 264 (2011).
26. https://www.turisticky-magazin.cz/turistika.php?id_cl=124, staženo 7. 11. 2025.
27. http://www.cukr-listy.cz/on_line/2011/PDF/150a.pdf, staženo 8. 11. 2025.
28. Anonym: Chem. Listy 32, 232b (1938).
29. https://ipac.svkkl.cz/arl-kl/cs/detail-kl_us_auth-p0201625-Plzak-Frantisek-18771944/, staženo 8. 11. 2025.
30. Večer: Lidový deník, 01.03.1939, str. 2.
31. http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/BABOROVSK%C3%9D_Ji%C5%99%C3%AD_28.8.1875-10.10.1946, staženo 7. 11. 2025.
32. Šatava J.: Chem. Listy Vedu Prům. 23, 364 (1929).
33. Soldát Z.: Chem. Listy Vedu Prům. 23, 69 (1929).
34. Drašar P., Milata V.: Chem. Listy 119, 429 (2025).
35. <https://www.csol.cz/legionar/101616/>, staženo 15. 11. 2025.
36. Kaplan K.: *Kořeny československé reformy 1968*. Doplněk, Brno 2002.
37. Uher M., Tomko J., Čársky J., Heřmanová D.: *Pamät-nica 70 rokov SCHS*, str. 143. SCHS, Bratislava 2001.
38. Jelínek J.: Chemie 9, 152 (1957).
39. Bělohav Z., Drašar P., Chuchvalec P., Kratochvíl B., Milata V., Rápková R.: *Představitelé chemické obce v Čechách, Československu a na Slovensku*. ČSCH, Praha 2024.
40. Jindra J.: Chem. Listy 97, 217 (2003).
41. Hanč O., Tomko J.: *Československá společnost chemická, Slovenská chemická spoločnosť, 1966–1975*. Academia, Praha 1980.
42. Bláha K., Tomko J.: *Československá společnost chemická při ČSAV, Slovenská chemická spoločnosť pri SAV, 1976–1985*. Academia, Praha 1987.
43. Rápková R., Drašar P.: Chem. Listy 116, 631 (2022).

P. Drašar (*Department of Chemistry of Natural Compounds, University of Chemistry and Technology, Prague, Czech Republic*): **160 Years of History of the Association of Czech Chemists**

The work describes the most important historical moments of the 160 years of the Society of Chemists in Bohemia, Czechoslovakia and the Czech Republic.

Keywords: chemical society, Spolek českých chemiků, ISIS, Czechoslovak Chemical Society, Czech Chemical Society

Užití tohoto díla se řídí mezinárodní licencí Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.cs>), která umožňuje neomezené využití, distribuci a kopírování díla pomocí jakéhokoliv média, za podmínky řádného uvedení názvu díla, autorů, zdroje a licence.